

4. Posledným okruhom problémov boli otázky týkajúce sa osnov, učebníc, možnosti nadobudnutia kvalifikácie (rozširujúce štúdium) atď., teda otázky, ktoré presahujú právomoc i možnosti SFS. Tieto otázky odporúčame do stálej pozornosti školských orgánov, no nazdávame sa, že na ich riešení sa musí mimoriadne aktívne a iniciatívne podieľať celá filozofická obec a predovšetkým SFS ako reprezentatívne vedecké združenie slovenských filozofov.

Živosť diskusie a hlboká vnútorná zaangažovanosť mnohých účastníkov tohto stretnutia na nastolených problémoch, ako aj dobrá teoretická úroveň viacerých vystúpení a — ak sa tak možno vyjadriť — i bytostné zaujatie pedagóga za svoj predmet, dávajú nádejné vyhladky pre začatú spoluprácu. Najmä vystúpenia niektorých starších profesorov, ktorí prekonávali so svojim predmetom neľahké tridsaťročné peripetie a predsa sú ochotní obetavo a zodpovedne začať znova, vytvorili pri tomto stretnutí výbornú atmosféru bezprostrednosti a vecnosti, v ktorej bolo cítiť aj zárodok toho, čo sa dá nazvať stavovským povedomím v tom najlepšom zmysle slova.

Ak bude i ďalšia spolupráca prebiehať v takom duchu ako toto prvé stretnutie, nepochybne prispeje úrovni i prestíži slovenskej filozofie.

Milan Zigo

PREDNÁŠKA Dr. JURAJA CIGERA O TEÓRII OSOBNOSTI

Slovenská filozofická spoločnosť usporiadala 25. januára 1968, nedlho pred svojím Valným zhromaždením, prednášku dr. Juraja Cigera na tému *Niektoré otázky teórie osobnosti*. Hlavné myšlienky prednášky zhrnul dr. Ciger do nasledujúcich téz (uvádzame ich v pôvodnej autorovej štylizácii):

Ani psychológia a ani psychiatria doposiaľ nevymedzila znaky charakterovej normality. V psychiatrii sa jej pojem nahrádza pojmom „nenápadnosť“. Tento veľmi kuriózný nedostatok prejavuje sa v najrôznejších oblastiach ako veľmi škodlivý. Ako vysvetlenie tohto stavu vznikla mienka, že problém je buď vôbec neriešiteľný, alebo riešiteľný iba relatívne a v medziach neprekročiteľnej pravdepodobnosti. V skutočnosti takýto stav je iba výrazom metodologickej bezmocnosti, ktorej výrazom bola v oblasti teórie osobnosti asociatívna psychológia a ktorá stále v určitom stupni pretrváva prostredníctvom nedostatočného rozpracovania teórie základných gnozeologických kategórií. Rozhodujúcou je predovšetkým noogenéza a analytika kategórie totality, čiže kategórie štruktúry v ontologicko-obsahovom chápaní. Bez teoretickej analýzy kategórií niet ani metodológie vo vlastnom zmysle, ale iba opisy procedúr a techník.

Výskumy, ktoré sa venovali určeniu znakov charakterologickej normality, predsa len ukazujú zásadnú zhadu napriek tomu, že sa uskutočnili v rôznych spoločenských zriadeniach a celkom nezávisle (M. L. Bonney, A. V. Boch, E. D. Bond, J. Ciger). Formovanie charakteru (t. j. štruktúry vzťahov jedinca k sebe, spoločnosti, k prírode) v každom prípade ukazuje informnosť jadra charakteru normálnych osobností ku fylogenetickému centrálnemu tendencii vývoja ľudského druhu, čiže ku tendencii, ktorá je presne určiteľná na základe vedecko-antropologickej analýzy. Pod osobnosťou sa pritom rozumie totalita individuálnej psychiky ako bezprostredný nositeľ charakteru. Táto totalita, charakteristická gnozeologickým vedomím, je práve individuálne vedomie. Pritom jediniec kvalifikovaný osobnosťou sa nazýva osobou a osoba z hľadiska jej diferenciálnych zvláštností predstavuje individualitu. Osobnosť tvorí takto globálnu pohotovosť jedinca realizovať systém podstatných vzťahov ako systém relatívne trvalý a empiricky daný v konaní a chovaní sa jedinca.

Sotva možno už pochybovať, že fylogenetický proces vývoja pripravil všetky predispozičné podmienky antropogenézy včítane s inštinktívnodružným spôsobom života, základom spoločnosti. Antropogenéza sa mohla uskutočniť iba vtedy, ak *inštinktívno-družné reagovanie* na krajne nepriaznivé podmienky bolo treba používať *situáčno-intelektuálne formy* ako *hlavné a trvalé* s nevyhnutelným vznikom zvukových informácií, ktoré *v tejto súvislosti* nadobudli charakter *konceptuálnej*, vzťahu signalizujúcej reči. Antropogenéza bola takto určená možnosťami, predispozíciami a tendenciami fylogenézy a zákonite sa ubierala, aj keď podnietená vonkajšími podmienkami, najmä krajnými situáciami, *smerom špecificky druhových tendencií fylogenézy*. Hlavná prúdna čiara teraz už *fylo-antropogenetického* vývoja sa preto viaže na sústavu všeobecnoludských vnútorných a vonkajších znakov, predovšetkým však *na konceptualizačnú vlohu, ktorá svojím vývojom, v štruktúrálnych súvislostiach mení celú predľudskú psychiku na špecificky ľudskú*. Tak vzniká ľudský intelekt, a to zo situačného intelektu jeho kvalifikáciou prostredníctvom schopnosti abstraktného myslenia a na základe abstrakčnej schopnosti pochopiť zákonité súvislosti, závislosti a z nich vyplývajúce možnosti regulačných procesov, vlastných aj zvieratám menia sa kvalitatívne na procesy vôľové a nakoniec odraz intelektuálno-vôľových procesov na senzabilitu prejaví sa vznikom ľudskej emotivity. Fylo-antropogenetická tendencia viaže sa predovšetkým na spojovací článok všetkých týchto procesov, na pojmove kvalifikované procesy vedomia vo funkčnom zmysle, charakteristické pojmom „ja“ ako elementárnym pojmom totality, prítomným aj v najprimitívnejšom ľudskom vedomí.

Pokusy manželov Kelloggovcov ukázali, že konceptualizačná vloha je vlastná iba človeku. Náhodné odchovanie ľudského potomstva zvieratmi s nechcenou experimentálnou priekaznosťou naproti tomu vyjasnilo, že bez ľudského výchovného prostredia špecifická duševná vloha človeka sa neprejaví vznikom typicky ľudskej psychiky, ale naopak účelným prispôbovaním sa zvieraciemu prostrediu aj napriek neprimeranému genotypu. Aj keď základ ľudskej spoločnosti vzniká inštinktívne, antropogenézou vedúcou k vzniku konceptualizácie a tým k premene globálneho sebavňmania zvierata na vedomie jednako sa ľudsky kvalifikuje a stáva nevyhnutelným faktorom aktualizácie dedičných dispozícií a tendencií, charakteristických pre človeka. Fylo-antropogenetická vývinová tendencia človeka, špecifikovaná väzbou s dispozíciami, najmä s dispozíciou pojmotvorby, môže teda zmeniť svoje možnosti na aktuality (skutočnosti) psychiky iba v rámci spoločenskej interakcie ľudí ako nositeľov tradície s vyvíjajúcim sa jedincom. Takto vzniká *špecificky ľudský faktor sociability*, odlišný od sociability stádo-inštinktívnej, charakteristickej *tvorivou reciprocitou*: svedomie. Na tomto základe sa potom vyvíja ďalšia stavba ľudského charakteru, ktorý je typicky ľudský potiaľ, pokiaľ hoministické tendencie fylogenézy ostávajú aj naďalej pôsobiť ako dominantné zameranie, rozhodujúci smer vývoja a akoby krištálická os charakteru. *Fylogenetická tendencia v prírodno-spoľočenskom procese antropogenézy je sama osebe faktor, ktorý nielenže „je“, ale vo svojej danosti aj určuje, čo byť má, a tak je nezávislým normotvorným faktorom ľudskej typičnosti*. Táto typičnosť je vzhľadom na fylogenetickú tendenciu ako na normotvorný objektívny faktor presne to isté ako normalita charakteru. Fylogenetická tendencia pritom smeruje k plnému, všeobecne typickému *sebarealizovaniu človeka akožto spoločenského celku*, pozostávajúceho z tvorivoaktívnych, iniciatívnych, normálnych jedincov.

Normálneho jedinca preto charakterizuje nie predovšetkým tvorivosť v nejakej obmedzenej oblasti, ale práve fylogeneticko-spoľočensky orientovaná tvorivosť ako centrálné zameranie celého charakteru. Normálny jedinec nie je preto altruista, ktorý by mohol obetovať tvorivé zameranie svojej osobnosti, ani individualistický egoista,

ktorý by chcel uplatňovať svoje šťastie, moc a slávu na úkor fylogenetického vývoja spoločnosti, ľudského druhu. Normálny jedinec je naopak *spoločensky interesovaný humanista* so zmyslom pre celok, ktorého je *plnocennou časťou*. Pre normálneho jedinca *lepšie* je najväčším nepriateľom dobrého a *dobré* je vlastne iba lepšie. Normálny jedinec nechce predovšetkým užívať na úkor spoločensky orientovanej „seba-realizácie“ (presnejšie sebaaktualizácie) a jeho faktor sociability je postoj tvorivej, nemechanickej vzájomnosti. V etike za absolútnu uznáva iba fylogenetickú prúdnu čiaru, smernicu dotvorenia človeka na plný tvar, kým zásady sú pravidlami, *zákonite platnými v podmienkach práva tak, ako v príslušných podmienkach sú platné práve výnimky*. Základný jeho postoj vyplýva z potreby vývoja vedomia seba a sveta vo všetkých smeroch.

Diskusia sa sústredila na niekoľko základných problémov. Prvým z nich bol problém vzťahu medzi osobnosťou a spoločnosťou, osobnosťou a sociotypom. Otázku nastolil akad. A. Sirácky. Podľa akad. Szántóa sa osobnosť nedá proste vymedziť, ako to urobil prednášajúci, vzťahom k sebe, k spoločnosti, k prírode, ale niektorá z týchto skupín vzťahov sa musí nevyhnutne označiť za primárnu. Súbežne s touto problematikou vynára sa aj otázka o chápaní „normy“ a „normality“, na ktorú upozornil doc. F. Chorvát, resp. prednášateľovo chápanie normality ako procesu (prof. M. Topoľský). Ak normalitu chápeme ako proces, treba sa pýtať, nakoľko sú predpoklady tohto procesu v biologických danostiach ľudského druhu, nakoľko vyplývajú zo sociálnych podmienok atď. (V. Černíková).

J. Ciger poukázal v odpovedi na to, že vzťah osobnosti a spoločnosti súvisí s problematikou adaptability osobnosti k spoločnosti. Osobnosť sa musí prispôbovať, ale normálna osobnosť sa nikdy nemôže prispôbiť tak, aby to ohrozilo ďalší proces antropogenézy. Prispôbuje sa, avšak nespĺva s akýmkoľvek sociotypom. Faktor normality sa tu prejavuje ako antropogeneticko-fylogenetická tendencia. S tým súvisí aj jeho chápanie normy a normality. Ono je to čo je a zároveň i čo má byť. Takéto chápanie vyplýva z nazerania na skutočnosť ako totalitu, štrukturovanú dynamickú totalitu. Pokiaľ ide o otázku akad. Szántóa, odpovedá J. Ciger, že za základný vzťah považuje *tvorivý* vzťah osobnosti k sebe samej, ktorý preniká aj do vzťahu k spoločnosti a k prírode.

M. Zigo pripomenul, že nedorozumenia, týkajúce sa prednášateľovho chápania vzťahu osobnosti a spoločnosti, charakteristiky normality a pod., vyplývajú z ohraničenia témy prednášky. Je pochopiteľné, že prednášateľ pri tomto ohraničení hľadá kritériá normality v imanentnej sfére osobnosti a nie mimo nej (v spoločnosti atď.), nevyklučuje však použitie iných kritérií pri inom, všeobecnejšom prístupe. J. Ciger potvrdil, že pri charakteristike normality mal na mysli, prirodzene, len sféru určenú námetom prednášky a v tejto sfére vývinová tendencia je naozaj totožná s antropogeneticko-fylogenetickou vývinovou tendenciou. Jej centrálnym procesom je konceptualizácia. E. Városová poukázala na to, že podľa mnohých teoretikov súčasnej spoločnosti dochádza vývinom civilizácie k „znenormálnovaniu“ osobnosti, a to aj vo fylogenetickom aspekte. Tieto názory sú však podľa J. Cigera podľžné rousseauovskej tradícii videnia civilizácie iba z jej negatívnych aspektov. Doc. V. Černík sa pozastavil nad Cigerovým uprednostňovaním konceptualizácie v tvorivej aktivite. Podľa neho správnejšie by bolo chápať túto aktivitu predovšetkým ako predmetnú činnosť. J. Ciger súhlasí a pripomína, že zdôraznil, že normálny človek je človekom práce. Ale tvorivú činnosť chápe ako štruktúru, centrálnou oblasťou ktorej je konceptualizácia. Podľa B. Valehracha sa v prednášateľovom pojme tvorivosti prejavujú rozpory. Vzniká napr. otázka,

ako chápať „agresivitu“, či ako moment alebo opak tvorivosti. J. Ciger vraví, že nevyučuje agresivitu z normality a zdôrazňuje, že vývin, keď narazí na prekážky, odstraňuje ich. V tom však nie je nijaký logický, ale iba ak dialektický rozpor. Azda by sa dalo povedať, že ideálnym normálnym stavom by bol stav pokojnej tvorivosti. M. Z.

RAKÚSKY FILOZOF PREDNÁŠA PRE SFS

Na pozvanie Katedry filozofie Filozofickej fakulty UK bol v dňoch 5.—10. marca t. r. na pracovnej návšteve v Bratislave profesor dr. Erich Heintel, riaditeľ I. filozofického inštitútu Štátnej univerzity vo Viedni. Pri tejto príležitosti mal aj dve prednášky pre Slovenskú filozofickú spoločnosť (druhú usporiadala SFS v spolupráci s Katedrou filozofie FFUK). Témou prvej prednášky, ktorá sa konala 7. marca, bol problém *svedomia a dejín u Hegla*. Ťažiskom prednášky bol rozbor Heglovho poňatia rozumnosti dejín a jeho postavenie problému dialektiky svedomia a dejín. Diskusia (J. Cibulka, J. Ciger, S. Štúr, E. Városová, E. Bodnárová) sa sústredila najmä na otázky vzťahu Heglovho a aristotelovského, resp. Tomášovho chápania poriadku a rozumnosti, na problém vzťahu Kantovho a Heglovho riešenia nastoleného problému, na hranice použiteľnosti riešenia tohto problému u uvedených mysliteľov pri dnešnom chápaní človeka ako otvoreného systému (akokoľvek ešte nie dosť vyhranenom a jasnom), na problém relatívnej autonómnosti morálky atď.

Dňa 8. marca prednášal prof. Heintel na tému *Pojem u Hegla*. Upozornil najmä na určitú nevyrovnanosť Heglovho učenia o pojme, ktorá vyplýva z toho, že transcendentálno-dialektický a ontologicko-dialektický aspekt nie je tu v podstate sprostredkovaný. Dokumentoval to na pojme vývinu, ale najmä na Heglovom chápaní „existujúceho pojmu“. Diskusia (J. Kocka, V. Filkorn, L. Hanzel, J. Cibulka) poukázal na naivno-realistické dôsledky — v zvlgarizovanom marxizme — primitívneho chápania Heglovej ontologizácie pojmu, na rozdiely medzi Kantovým a Heglovým poňaním možností transcendentálnej metódy a na problémy interpretácie Kanta a Hegla všeobecne, na možnosti inšpirovania sa u Hegla pri riešení dnešného sporu antropologizmu a scientizmu, na zásadné prehĺbenie pojmu vývinu u Hegla v porovnaní s Aristotelom a na ďalší pokrok v tomto smere v Marxovej dialektike atď.

Diskusné vystúpenia našich filozofov i obsírne odpovede prof. Heintela potvrdili nielen závažnosť pertraktovanej problematiky, ale aj mimoriadnu osožnosť a potrebnosť podobných stretnutí. M. Z.